

ks. Józef Wroceński SCJ
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

WYMIAR KAR KOŚCIELNYCH W KONTEKŚCIE *SALUS ANIMARUM*

Wstęp

Problematyka wymiaru kar kościelnych w kontekście *salus animarum* dotyczy zagadnień funkcjonowania władzy i prawa karania w Kościele oraz stosowania kar w jego wspólnotach, nie dotyczy zaś procedury ich wymierzania. Stąd też te kwestie będą pominięte w niniejszym opracowaniu. Przejdźmy zatem do wstępnych zagadnień kościelnej władzy karania. Władza funkcjonuje w każdej społeczności ludzkiej jako niezbędny element do zachowania ładu i porządku w stosunkach społecznych i w kierowaniu społeczeństwem w dążeniu do dobra wspólnego. Jej źródło, charakter, a zwłaszcza sposób wykonywania są uzależnione od typu społeczności, jej zamiarów, celów i stanowi o standardach cywilizacyjnych danej społeczności. Prawo zaś zalicza się do tzw. silnych środków kierowania życiem społecznym, oddziałujących nie poprzez argumentację, lecz przez sam fakt prawowitego ogłoszenia. Nikt nie ma wątpliwości, że w społeczeństwach świeckich, np. typu państwo, prawo i władza funkcjonują celem zachowania porządku, w tym władza karania tych jednostek, które tego porządku nie zachowują. W związku z tym nasuwa się zasadne pytanie: czy we wspólnotach Kościoła w ten sam sposób władza funkcjonuje? Niewątpliwie sprawowanie władzy, także w Kościele, to podejmowanie decyzji wiążących inne osoby, przez co kieruje się ich postępowaniem. W Kościele jednak temu kierownictwu podlegają przede

wszystkim działania, przez które uobecnia się zbawcze działanie Chrystusa, czyli posługa słowa i sakramentu. Do władzy kościelnej, skoncentrowanej na posłudze słowa i sakramentu, należy też troska o odpowiadające wierze zachowania wiernych, czytelne jako jej świadectwo. Jest to więc prawdziwa władza społeczna, wyjaśniana jako władza nauczania, uświęcania i pasterzowania, czyli rządzenia. Władza, jaką Kościół sprawuje, to jedna powierzona mu władza święta, która pochodzi od Boga. Stwierdzenie zaś o Bożym pochodzeniu władzy rządzenia świadczy, że postrzega się ją w ramach władzy powierzonej Kościołowi przez Chrystusa, a nie jako władzy tkwiącej w naturze społeczności, czyli nie jako władzy czysto porządkowej. Zamierzeniem autora przy tak sformułowanym temacie jest więc przybliżenie problematyki związanej z wykonywaniem władzy karania w Kościele w świetle obowiązującego prawa kanonicznego. W związku z tym należy sformułować bardziej szczegółowe pytania badawcze i poszukać na nie odpowiedzi, a w szczególności: dlaczego w Kościele jest wykonywana władza karania, jaki jest jej cel oraz zakres? Dla większej przejrzystości opracowanie zostanie podzielone na kilka części. Najpierw, jak sądzę, należy przybliżyć pojęcie Kościoła jako społeczności *sui generis* i kwestię pojmowania i funkcjonowania władzy w Kościele, następnie pojęcie *salus animarum* jako istotny cel Kościoła, któremu wszystko, w tym także władza karania, jest podporządkowane, wreszcie prawo Kościoła do wymierzania sankcji karnych i ich rodzaje.

Pojęcie Kościoła

Na początku należy podkreślić, że w okresie przedsoborowym funkcjonowała w Kościele definicja utworzona przez Roberta Bellarmina jako reakcja na protestancką reformę, ujmująca Kościół li tylko w sferze widzialnej jako instytucję i porównująca go do empirycznego obrazu państwa. To oznaczało traktowanie widzialnych struktur Kościoła w sposób odizolowany od jego życia wewnętrznego¹. Ojcowie II Soboru Watykań-

¹ Więcej na ten temat por. J. WROCEŃSKI, *Kościół partykularny w perspektywie kodeksowej*, w: A. DOMASZEK (red.), *30 lat od promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Doświadczenia Kościoła katolickiego w Polsce*, Warszawa 2014, s. 11-13.

skiego zaś od samego początku obrad mieli świadomość, że Kościoła nie da się określić za pomocą pojęć świeckich i celem opisania jego tajemnicy posłużyli się szeregiem wzajemnie się uzupełniających obrazów biblijnych. Najpierw wyszli od sakramentalnej wizji tajemnicy kościelnej, że Kościół jest w Chrystusie jakby sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego². W tym sformułowaniu zawarta była wizja Kościoła jako wspólnoty z Bogiem i ludźmi³, która stała się centralną ideą pozostałych dokumentów soborowych oraz uczyniła z eklezjologii komunii podstawę porządku Kościoła⁴. Pozostałe obrazy, zwłaszcza trzy podstawowe, jak Lud Boży, Mistyczne Ciało Chrystusa i Świątynia Ducha Świętego, pozwoliły jeszcze bardziej uwypuklić elementy pojęciowe Kościoła. Przede wszystkim zaistnienie Kościoła nie spowodowała ludzka decyzja, ale jego byt został ustanowiony przez postanowienie, czyli wybór dokonany przez Boga⁵. Kościół ma charakter wspólnoty, ponieważ Bóg prowadzi ludzi do zbawienia nie indywidualnie, lecz gromadząc ich w jeden lud, swój lud⁶. Ta kategoria wspólnoty oparta na obrazach biblijnych odkryła misteryjny wymiar Kościoła, jego naturę charyzmatyczną i ministerialną. Potwierdziła także istnienie podstawowej zasady równości wszystkich wiernych, wynikającej z nadprzyrodzonej godności osoby ludzkiej, i ich zróżnicowania pod względem funkcjonalnym⁷ oraz ich prawa i obowiązki w budowaniu Kościoła⁸.

² Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 1. Więcej na ten temat por. D. SALAMON, *Kościół w służbie zbawienia*, „Symposium” (2015) 2 (29), s. 73-78.

³ Por. J. GURDA, *Kościół jako wspólnota*, w: *Księga Jubileuszowa 1727-1977. 250 lat Seminarium Duchownego w Kielcach*, Kielce 1977, s. 309-322.

⁴ Por. L. GEROSA, *Prawo Kościoła*, przekł. I. Pękalski, Poznań 1999, s. 44.

⁵ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 6.

⁶ Por. tamże, 4.

⁷ Por. tamże, 31 i 32; także J. KRUKOWSKI, *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, w: J. KRUKOWSKI, M. SITARZ (red.), *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, Lublin 2004, s. 20.

⁸ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 37. To z kolei spowodowało dowartościowanie wiernych w Kościele i zamieszczenie w Kodeksie prawa kanonicznego katalogu praw i obowiązków wszystkich wiernych (kan. 208-223) oraz praw i obowiązków wiernych świeckich (kan. 224-231).

Z kolei zastosowanie obrazu św. Pawła o mistycznym Ciele Chrystusa pozwoliło na wniosek, że tylko w Jezusie Chrystusie historia zbawienia Ludu Bożego znajduje swoje wypełnienie i całkowicie nową formę, stąd Kościół jest rzeczywistością sakramentalną i dlatego jest równocześnie widzialny i niewidzialny. Widzialna struktura Kościoła i niewidzialna duchowa nie są dwiema wielkościami różnymi od siebie, ale tworzą Kościół jako jedną rzeczywistość złożoną, która zrasta się z pierwiastka ludzkiego i boskiego⁹.

Ponadto Kościół został nazwany przez ojców soborowych Świątynią Ducha Świętego. Oznacza to, że Duch Święty tworzy Kościół i nim kieruje przez rozmaite dary hierarchiczne i charyzmatyczne¹⁰. Dlatego także wierni, na których zostały wylane dary charyzmatyczne, mają prawo i obowiązek ich wykorzystywania dla dobra całej wspólnoty kościelnej¹¹, dla budowania Kościoła jako rzeczywistości o naturze wspólnotowej.

Takie ujęcie natury Kościoła stanowiło zdecydowane odejście od eklezjologii społeczności pozostającej po kontrreformacji, opartej głównie na elementach widzialnych w strukturze Kościoła, zwłaszcza na hierarchicznym zróżnicowaniu wiernych: duchowni – świeccy. Nie oznaczało to jednak odejścia od eklezjologii opartej na uniwersalistycznej koncepcji Kościoła. Kościół, będąc sakramentem zbawienia, wspólnotą Ludu Bożego, dziełem Ducha Świętego, nadal mógł być pojmowany w myśl powyższej koncepcji. Dopiero wprowadzenie do Kodeksu prawa kanonicznego pojęcia Kościoła partykularnego spowodowało kryzys uniwersalistycznej koncepcji Kościoła i zmianę jego pozycji¹². Stąd też można twierdzić, że Kościół partykularny jest widzialną postacią, w której jawi się i istnieje Kościół powszechny. Znaczy to, że treściowo w odniesieniu do podstawowego posłannictwa Kościół powszechny nie obejmuje więcej niż to, co dokonuje się w Kościele partykularnym. Jest on prawdzi-

⁹ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 8.

¹⁰ Por. tamże, 4.

¹¹ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, 3.

¹² Por. J. KRUKOWSKI, *Kościół powszechny a Kościoły...*, dz. cyt., s. 21.

wie Kościołem, prawdziwie Ludem Bożym, zgromadzonym na określonym miejscu¹³.

Rozumienie Kościoła i istniejącej w nim władzy należy do fundamentalnych zagadnień w teologii i kanonistyce. Naświetlenie przesłanek biblijnych i doktrynalnych odnoszących się do władzy kościelnej jest niezbędne do prawnego jej ujęcia. Zanim jednak przyjdziemy do zagadnienia władzy kościelnej, należy przywołać ważniejsze elementy pojęciowe Kościoła. Nieprzypadkowo już w czasach apostołskich pojawiło się wiele różnych obrazów ilustrujących prawdę o Kościele. Oznacza to, że chrześcijanie, którzy *de facto* sami współtworzą Kościół, szukali i szukają elementów eklezyjalnych, by odpowiedzieć na pytania: czym jest Kościół, jaka jest jego rola, jakie ma zadania i cel czy też jakie jest jego znaczenie? Kościół ukazany w obrazach przedstawia się jako organizm złożony. Złożoność dotyczy współistnienia dwóch odrębnych pierwiastków, ludzkiego i boskiego, tworzących jedną, nierozdzieloną jedność. Dlatego w akcie poznania Kościoła człowiek styka się z prawdami oczywistymi, przyswajalnymi przez rozum, i z prawdami nieoczywistymi, przekraczającymi zdolność pojmowania rozumowego, a należącymi do zakresu wiary¹⁴. Kościół pojawił się w pewnym momencie historii objawienia Bożego w charakterze *sakramentu, narzędzia i środka* w zbawczym współdziałaniu Boga i człowieka¹⁵. W teologii podkreśla się wręcz życiowy związek Jezusa i Kościoła, polegający na tym, że w życiu Jezusa zawiera się już życie Kościoła, a Kościół staje się w pewnym sensie przedłużeniem ziemskiego życia Jezusa. Jest on obrazem Jezusa Chrystusa, który zjednoczył w sobie prawdziwe Bóstwo i prawdziwe człowieczeństwo¹⁶. W tym świetle należy patrzeć na instytucjonalną płaszczyznę Kościoła, by lepiej rozumieć jej pochodzenie.

¹³ Por. R. SOBAŃSKI, *Miejsce i rola Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 5 (1972), s. 256-257.

¹⁴ Por. T. PIKUS, *O władzy w Kościele*, Warszawa 2003, s. 21-22.

¹⁵ Por. M. ŻUROWSKI, *Ius ad Communionem. Współuczestnictwo kościelne*, Kraków 1979, s. 21-22; M. RUSECKI, *Wiarygodność chrześcijaństwa. Z teorii teologii fundamentalnej*, Lublin 1994, s. 219.

¹⁶ Por. T. PIKUS, *O władzy...*, dz. cyt., s. 23.

Podstawy eklezjologiczno-prawne władzy kościelnej

Przez władzę w ogólności należy rozumieć moralne upoważnienie do pełnienia funkcji kierowniczych w określonym układzie społecznym. Władza polega zatem na uprawnieniu jednostki lub grupy osób do nakładania na podwładnych zobowiązań, na podejmowaniu decyzji wiążących inne osoby, przez co kieruje się ich postępowaniem. Jest ona publiczna, jeśli ma na celu dobro ogółu; jest prywatna, albo też domowa lub zwierzchnia, jeśli jest sprawowana wobec pojedynczych osób. Władza w społeczeństwie ma więc swoje oparcie w jego naturze i konstytucji¹⁷. Nie jest ona elementem konstytuującym społeczność, ale elementem konsekwentnym. Oznacza to, że występuje w zorganizowanej już społeczności jako czynnik koordynujący działalność jej członków, mając na celu służbę dobru wspólnemu¹⁸. Nie dzieje się jednak tak, że najpierw jest władza, a potem społeczeństwo, w którym tę władzę należałoby sprawować. Najpierw powstaje społeczeństwo ze swoim celem, a następnie władza jako jeden ze środków, za pomocą których ten cel można osiągnąć. Wskazana kolejność wiąże się raczej z porządkiem logicznym niż z następstwem czasowym.

Należy zauważyć, że ludzie organizują się w wielorakie formy społeczne. Istnieją społeczności tzw. naturalne, jak rodzina, państwo, a także konwencjonalne, czyli wszystkie organizacje oparte na umowie, czy też wreszcie religijne. Władza i prawo rozkazywania w społeczności rodzinnej i państwowej nie zasadza się na zgodzie członków tych społeczności, ale opiera się na naturalnych i powszechnych potrzebach ludzkich, które mogą być zaspokojone przez te społeczności. Celem władzy rodzinnej jest doprowadzenie podwładnych do momentu dojrzałości, od którego nie będą już jej podlegać. Władza państwowa zmierza natomiast

¹⁷ Więcej na ten temat por. J. WROCEŃSKI, *Potestà amministrativa ordinaria propria e vicaria*, w: J. WROCEŃSKI, M. STOKŁOSA (red.), *La funzione amministrativa nell'ordinamento canonico. Administrative function in canon law. Administracja w prawie kanonicznym. XIV Congresso Internazionale di Diritto Canonico. International Congress of Canon Law. Międzynarodowy Kongres Prawa Kanonicznego. Varsavia, 14-18 settembre 2011*, Warszawa 2012, s. 418-423.

¹⁸ Por. T. PIKUS, *O władzy...*, dz. cyt., s. 10.

do osiągnięcia dobra publicznego, czyli tego dobra społecznego, którego nie mogą osiągnąć jednostki jako takie. Stąd też władza rodzinna i władza państwowa, czyli polityczna różnią się od siebie tak, jak różne są cele tych dwu społeczności. Społeczność polityczna różni się od rodziny tym, że posiada moc rządzenia za pomocą prawa, wymierzania sprawiedliwości i stosowania tego rodzaju przymusu, który nazywamy legalnym, a konkretniej używania siły policyjnej i sądów. Stąd też władzę państwa nazywa się władzą jurysdykcyjną. I chociaż terminu „jurysdykcja” używa się potocznie na oznaczenie władzy w ogóle, to jednak jurysdykcja jest właściwie władzą prawną, gdyż jest zarówno prawnie ustanowiona, jak i upoważniona do rozkazywania przez ustawodawstwo. W społecznościach zaś konwencjonalnych podstawą władzy jest umowa: władza zostaje ustanowiona za wspólną zgodą tych, którzy tworzą społeczność i którzy mają możliwość określania jej konstytucji. Władza ta jest ograniczona wewnątrz umownej społeczności, która zwykle nie dysponuje żadną inną formą legalnego przymusu poza wykluczeniem ze społeczności.

Kościół katolicki jest społecznością religijną i różni się od wszystkich innych społeczności tym, że jest społecznością *sui generis*. Nie jest on bowiem społecznością polityczną z jurysdykcją ani rodzinną z władzą dominującą, ani wolnym stowarzyszeniem umownym, dlatego żaden ze wspomnianych elementów pojęciowych władzy nie może być przeniesiony dosłownie na teren Kościoła. Władza Kościoła musi więc być pojmowana i określana przez pryzmat jego celu. Celem zaś Kościoła nie jest dobro publiczne ani też nie należy do niego władza dominująca, Kościół bowiem nie jest społecznością naturalną w tym sensie, że jego konstytucja została określona przez naturę ludzką. Nie jest też społecznością umowną, chociaż może być pojmowany jako stowarzyszenie wolne w tym sensie, że ludzie stają się jego członkami przez wolną decyzję osobistą. W związku z tym władza w Kościele nie jest oparta na umownym porozumieniu się jego członków ani też oni jej nie udzielają wybranym osobom nawet wtedy, gdy stosowany jest wybór, np. biskupa Rzymu, czy w przeszłości wybory biskupów diecezjalnych. Wybór nie jest i nie był udzielaniem władzy, ale wskazaniem osoby, która powinna ją piastować. Rodzi się więc pytanie o podstawy eklezjologiczno-prawne władzy kościelnej.

Na określenie władzy w Kościele używa się również terminu „jurysdykcja” lub „władza kościelnej jurysdykcji”, który jest synonimem terminu „władza rządzenia”. Chodzi tu o publiczną władzę rządzenia wiernymi. Nie można jednak porównywać społeczności Kościoła do społeczności państwa. Należy zatem mówić o jurysdykcji w Kościele jako analogicznej do jurysdykcji w państwie, nie zaś jako identycznej z nią. Ponadto należy zauważyć funkcjonowanie w terminologii kościelnej pojęcia „święta władza” (*sacra potestas*)¹⁹ i pojęcia „zadania” (*munera*): nauczania, uświęcania i pasterzowania²⁰, które powinny być sprawowane dla dobra wiernych.

Istnienie w Kościele instytucji, w tym władzy i prawa, wypływa z samej jego natury. Pismo Święte mówi, że źródłem wszelkiej władzy w odniesieniu do człowieka, który z natury jest bytem wolnym, jest sam Stwórca²¹. W tym świetle każda władza ludzka, w tym także władza kościelna ma swe źródło w Bogu. Podczas gdy jednak władza świecka ma swoją podstawę w Bożym prawie naturalnym, władza kościelna ma swe bezpośrednie źródło w Jezusie Chrystusie²², który działa w swoim Kościele przez Ducha Świętego²³. Od Niego pochodzi nie tylko władza apostołów, ale również ich następców, tj. biskupów²⁴. W ten sposób został nakreślony cel władzy kościelnej, którym jest zbawienie. Należy przy tym zauważyć, na co zwrócił uwagę II Sobór Watykański, że ten cel iden-

¹⁹ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 10, 18, 21; TENŻE, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, 2, 12.

²⁰ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 21; TENŻE, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, 11.

²¹ Rz 13,1: „Nie ma bowiem władzy, która by nie pochodziła od Boga”. Obecnie, po doświadczeniach władzy totalitarnej w niektórych państwach uważa się, że władza państwowa pochodzi od Boga pod dwoma warunkami, gdy: 1) została swobodnie i uczciwie wybrana przez obywateli i 2) nie zdegenerowała się w toku wypełniania swoich funkcji.

²² Por. M. ŻUROWSKI, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele katolickim*, Kraków 1984, s. 24-25.

²³ Por. J. BEYER, *La nouvelle définition de la „Potestas Regiminis”*, „L'Année Canonique” 24 (1980), s. 64.

²⁴ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, 2.

tyfikuje się z misją Kościoła²⁵. Podbudowę dla tego stanowiska w kwestii celu władzy kościelnej sobór zaczerpnął z wyraźnych przesłanek biblijnych²⁶.

II Sobór Watykański wyraźnie podkreślił, że pojęcie „świętej władzy” dotyczy władzy powierzonej przez Chrystusa Kościołowi²⁷. Władza ta jest jedna, ale obejmuje owe trzy zadania nierozdzielnie ze sobą związane, a jej celem jest w imieniu i mocą Chrystusa kierowanie wiernymi odpowiednio do misji Kościoła. Z wypowiedzi soboru wynika, że ta „święta władza” obejmuje nie tylko zadanie rządzenia, ale i wszystkie inne zadania w Kościele łącznie z zadaniem rządzenia. Biskupi z ustanowienia Bożego są następcami apostołów jako pasterze Kościoła i na mocy władzy powierzonej przez Chrystusa mają święte prawo i obowiązek wobec Pana stanowienia podwładnym ustaw, sążenia i regulowania wszystkiego, co należy do kultu i apostołatu²⁸. W rozumieniu władzy rządzenia w Kościele konieczne jest odwołanie się do postanowień kodeksowych. Prawodawca nie definiuje pojęcia władzy rządzenia, jednak wskazuje na ważne elementy pojęciowe. Stanowi bowiem, że władza ta jest z ustanowienia Bożego, a do jej sprawowania zdolni są ci, którzy otrzymali święcenia, czyli duchowni, natomiast wierni świeccy mogą w jej wykonywaniu współpracować z duchownymi²⁹.

W celu wyjaśnienia podstaw eklezjologiczno-prawnych władzy kościelnej istotnym zagadnieniem jest współlistnienie w Kościele zjawiska jedności władzy z wielością jej podmiotów i funkcji. Można ją bowiem pojmować w znaczeniu przedmiotowym i podmiotowym. Władza kościelna w aspekcie przedmiotowym oznacza władzę zaktualizowaną na podstawie prawa Bożego lub kościelnego przez ważne przyjęcie święceń albo poprzez powierzenie urzędu kościelnego lub delegację. Jest ona czynnikiem kierującym i mobilizującym aktywność całej wspólnoty kościel-

²⁵ Por. TENŻE, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 18.

²⁶ Por. 2 Kor 10,8; 13,10.

²⁷ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna..., *dz. cyt.*, 18-21.

²⁸ Por. tamże, 27.

²⁹ Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Kodeks prawa kanonicznego przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 (w dalszym cytowaniu KPK/1983), kan. 129.

nej i poszczególnych jej członków do osiągnięcia celów wyznaczonych jej przez Jezusa Chrystusa. Chodzi tu zatem o jej zewnętrzny przejaw w postaci wielości zadań, funkcji, urzędów i posług, które, jak już wspomniano, II Sobór Watykański nazywa *munera*. W Kościele od początku wyróżnia się trzy podstawowe dziedziny tak rozumianej władzy: a) władza jurysdykcji, zwana władzą rządzenia lub pasterzowania, b) władza kapłańska, zwana też władzą uświęcania, posługiwania darami Bożymi, c) władza nauczania, urząd prorocki, służenie słowu Bożemu³⁰. Wszystkie te trzy władze są udziałem w tej samej misji Chrystusa i są niezbędne do osiągnięcia przez Kościół zasadniczego celu. W praktyce władza jurysdykcji, czyli pasterzowania zajmuje pierwsze miejsce, a pozostałe są jej podporządkowane. Ta władza pojmowana jako jurysdykcja wykonywana w zakresie zewnętrznym może się przejawiać w potrójnej formie: jako władza stanowienia prawa, władza wykonawcza, czyli administracyjna, i władza sądowa. Te trzy rodzaje jurysdykcji są analogiczne do potrójnej władzy, jaka występuje w społecznościach świeckich. W aspekcie zaś podmiotowym władza kościelna oznacza osoby fizyczne lub kolegiałne osoby prawne, które sprawują w imieniu Chrystusa lub Jego zastępców w Kościele określoną władzę³¹, czyli osoby, którym została powierzona możliwość wykonywania tych wielorakich zadań i funkcji. Z tak pojętą władzą związane są określone procedury, które służą jej wykonywaniu.

Chociaż prawodawca zarówno poprzedniego, jak i obecnego kodeksu nie podaje definicji władzy kościelnej, to jednak na podstawie przesłańek biblijnych i soborowych na jej temat można ją określić następująco: władza kościelna jest to przekazane drogą święceń, genetycznie wywodzące się od Chrystusa, upoważnienie do autorytatywnych aktów w sferze nauczania, uświęcania i rządzenia Ludem Bożym, które stosownie do kanonicznego określenia wykonywane jest względem innych na sposób służby³². Wspomniane upoważnienie ze względu na charakter społecz-

³⁰ Por. J. KRUKOWSKI, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 44.

³¹ Por. M. ŻUROWSKI, *Problem władzy i powierzania...*, dz. cyt., s. 100-101.

³² Por. F. LEMPA, *Pojęcie i podział władzy w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, w: J. KRUKOWSKI, F. MAZUREK, F. LEMPA (red.), *Kościół i Prawo*, t. 9, Lublin 1991, s. 230.

ności kościelnej, naturę jej władzy oraz jej potrzeby i cel, w odróżnieniu od społeczności państwowych, obejmuje akty w zakresie zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym. Można też ją definiować jeszcze inaczej, że jest to władza publiczna pochodzenia Bożego, poprzez którą regulowana jest struktura społeczna Kościoła, jak również pozycja i działalność jego członków w porządku do celu nadprzyrodzonego³³.

Ma ona bowiem nie tylko realizować wspólnotę Ludu Bożego i przyczynić się w sposób jak najbardziej skuteczny do tworzenia tej wspólnoty na danym odcinku, ale również winna odgrywać rolę służebną kierowania daną społecznością, i przewodniczenia jej tak, aby mogła ona wypełniać swoje konkretne zadanie i misję wytyczoną przez Chrystusa. A więc jest ona funkcją służby i przewodnictwa w stosunku do wiernych, względnie mniejszych społeczności, i nie ma tutaj dwóch poziomów panujących i rządzonych³⁴. Stąd też w Kościele wyklucza się sprawowanie funkcji administracyjnej jako władczego zarządzania, w ścisłym tego słowa znaczeniu. Nie może więc być mowy o panowaniu nad podwładnymi. Warto również zwrócić uwagę, że władza jest przejawem relacji międzyludzkich. Ponadto władza kościelna może wydawać określone dyspozycje w stosunku do rzeczy niebędących wprawdzie własnością Kościoła, jednak służących celowi duchowemu, np. gdy są używane jako niezbędne narzędzia do sprawowania świętych obrzędów, czy też w jakikolwiek inny sposób mogą pomagać w pełnieniu zasadniczej misji Kościoła³⁵.

Salus animarum suprema lex i podstawowym zadaniem Kościoła

W tak pojętym Kościele i funkcjonującej w nim władzy musi być miejsce dla prawa kościelnego. Podstawowe zasady porządku prawnego w Kościele są następstwem boskiego pochodzenia Kościoła. Strukturę Kościoła określił jego Założyciel, Jezus Chrystus, dlatego konstytutywne

³³ Por. E. LABANDEIRA, *Trattato di diritto amministrativo canonico*, Milano 1994, s. 71.

³⁴ Por. M. ŻUROWSKI, *Problem władzy i powierzenia...*, dz. cyt., s. 62-63.

³⁵ Por. tamże, s. 57-58.

prawo Kościoła jest pochodzenia Bożego. Jednakże fundamentalne zasady pochodzenia Bożego nie wystarczają społeczności zorganizowanej i rozwiniętej. Stąd też Chrystus, ustanawiając zasadnicze podstawy Kościoła i kościelnego porządku prawnego, pozostawił Kościołowi swobodę działania, aby mógł pełniej siebie określić i dostosować się do warunków, w jakich przyjdzie mu pełnić swoją misję zbawczą. Dzięki temu powstaje w Kościele prawo pozytywno-ludzkie³⁶.

Życie każdej społeczności, w tym także Kościoła, cechuje napięcie między jednostką a społecznością, między dobrem indywidualnym a wspólnym. To z kolei prowadzi do pytania, czy prawo winno promować dobro jednostki czy dobro wspólne. W odniesieniu do prawa kościelnego istniejące opinie w zasygnalizowanej materii można sprowadzić do dwóch stanowisk. Pierwsze wyjaśnia, że prawo kościelne winno gwarantować realizację praw subiektywnych w Kościele, jako chrześcijański porządek wolności winno ono chronić wiernych przed różnymi formami zagrożenia wolności. Jego zadaniem jest urzeczywistnianie, ochrona i wsparcie Kościoła jako instytucji wolności. Teologiczną racją tego stanowiska jest to, że wspólnota nie istnieje inaczej niż w świadectwie wiernych: Kościół to wspólnota wierzących odpowiadających wolnym aktem na wezwanie Boże. Drugie stanowisko głosi, że prawo kościelne winno gwarantować autentyczność tych elementów, przez które realizuje się zbawienie, czyli słowa i sakramentu. Człowiek bowiem egzystuje w Kościele nie wskutek swych predyspozycji społecznych, lecz dzięki łasce Bożej, która włącza go w nowe odniesienia do Boga i do innych ludzi w *communio*. Teologiczny argument na poparcie tego stanowiska mówi, że uczestniczenie we wspólnocie zakłada jej istnienie w określonym kształcie o nierozmytych konturach; wspólnota tracąca swą wyrazistość, rozmazana przestałaby być znakiem³⁷. Ta rozbieżność stanowisk dotyczy więc odpowiedzi na pytanie, po co stanowi się prawo w Kościele, w tym prawo karne, jaki jest jego cel.

³⁶ Por. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. I, Olsztyn 1985, s. 29.

³⁷ Por. R. SOBAŃSKI, *Nauki podstawowe prawa kanonicznego. 2. Teologia prawa kościelnego*, Warszawa 2001, s. 114.

Pytanie o cel prawa kościelnego zawsze było stawiane w Kościele. Już Iwon z Chartres żyjący na przełomie XI i XII wieku, akcentując znaczenie jednolitego prawa stanowionego, wskazał, że wszelką instytucję praw kościelnych należy odnieść do zbawienia dusz. Odtąd wysuwa się w literaturze zbawienie dusz jako cel, sens, motyw prawa kościelnego. Zasada ta nabrała w kanonistyce charakteru prawdy oczywistej i dosłownie prawodawca przytacza ją w ostatnim kanonie (1752) obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego³⁸. Jeśli nikt nie ma wątpliwości co do istnienia zasady, to jednak pojawiają się rozbieżności przy wyjaśnianiu jej znaczenia oraz przy próbach jej konkretyzacji, tzn. w jaki sposób realizuje się ów cel prawa polegający na zbawieniu dusz. W związku z tym należy zauważyć, że w historii kanonistyki pojawiały się różne teorie, począwszy od św. Tomasza z Akwinu po czasy nam współczesne, w których autorzy wyjaśniali cel prawa kościelnego. Sami też prawodawcy, najczęściej papieże, promulgując urzędowe zbiory prawa kościelnego, wykładali motywy skłaniające ich do ogłoszenia danego zbioru praw. Często przypominali oni, że prawo kościelne kieruje postępowaniem chrześcijan w kierunku szczęścia wiecznego. Inni kanoniści, np. szkoła włoska, w wyjaśnianiu omawianego zagadnienia posługiwali się pojęciem celu pośredniego i bezpośredniego. Cel bezpośredni prawa kościelnego widzieli oni wyłącznie w ramach porządku kanonicznego. Natomiast zbawienie dusz to cel, dla którego Kościół został ustanowiony jako narzędzie, stąd jest to cel pozostający poza Kościołem, przekraczający porządek ziemski, i dlatego jest on transcendentny w stosunku do porządku kanonicznego. Dlatego określono go jako metakanoniczny. Ale ponieważ jest to cel, do którego zmierza Kościół, stąd ma on ogromne znaczenie dla prawa kościelnego, kształtuje bowiem jego ducha, wpływa na kościelne instytucje i normy prawne, wyznacza ich racje i granice istnienia, jawi się jako motyw przewodni prawa³⁹. Ponadto pozytywnie ów cel wpływa na porządek kanoniczny przez regulację stosunków międzypodmiotowych: koordynując życie wiernych, ułatwia im korzystanie z dóbr nadprzyrodzonych, zabezpiecza prawa jednostek, służy likwidacji konfliktów zgod-

³⁸ Por. tamże, s. 115.

³⁹ Por. tamże, s. 117-118.

nie z moralnością chrześcijańską, a przez to przyczynia się do rozwoju życia chrześcijańskiego, dzięki czemu to służy celowi, jakim jest zbawienie. Inaczej mówiąc, prawo ma konsolidować społeczność kościelną, koordynować różne funkcje, organizować służbę dla ludzi, porządkować korzystanie ze środków uświęcenia, pomagać unikać zgorzenia, stwarzać optymalne warunki życia wiernych.

Wracając do zasygnalizowanej wcześniej antynomii jednostka – społeczność, należy zauważyć, że jest ona przewyżczana już w samym pojęciu chrześcijanina. To Chrystus jest pomostem między poszczególnym wiernym a wspólnotą, nie w sensie wyrównania przeciwieństw, lecz jako zasada jedności. To dzięki Niemu człowiek staje się osobą w Kościele i to On powoduje istnienie wspólnoty. Egzystencja chrześcijańska realizuje się we wspólnocie. To we wspólnocie i przez wspólnotę człowiek dochodzi do wiary. Posługując się pojęciem dobra wspólnego, można powiedzieć, że wspólnota z Chrystusem to najwyższe dobro zarówno indywidualne, jak też wspólne. Stąd prawo kościelne ma chronić i promować prawa wiernych, bo bez ich aktywnego udziału nie ma wspólnoty. Ma ono zarazem zabezpieczać tożsamość wspólnoty, bo bez niej nie mieliby w czym uczestniczyć. Należy też dodać, że ta wspólnota Kościoła nie buduje się ponad głowami, ona zależy od udziału wiernych w nauczycielskim, uświęcającym i pasterskim urzędzie Chrystusa⁴⁰.

Należy też dodać, że prawo kościelne jest na usługach całego Kościoła, pojętego nie tylko od strony instytucjonalnej. Strzeże ono tożsamości Kościoła; ma na uwadze to, aby Kościół był sobą. Racje i cele Kościoła są racjami i celami prawa kościelnego. Jako czynnik jednoczący i budujący wspólnotę Kościoła służy dziełu kontynuacji misji Chrystusa dokonującej się w tym Kościele; określa, jak spełniać wolę Chrystusa w tym, co dotyczy życia społeczno-kościelnego; mobilizuje do współdziałania z łaską; przyczynia się do poznania prawdy objawionej, ułatwia wzajemne dążenie do uświęcenia i zbawienia⁴¹.

Tak pojęty cel prawa kościelnego mieści w sobie cele poszczególnych jego dziedzin, w tym także prawa karnego. Przepisy karne, które funk-

⁴⁰ Por. tamże, s. 126.

⁴¹ Por. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne...*, dz. cyt., s. 30-31.

cjonują w Kościele, służą również realizacji *salus animarum*. Przejdźmy zatem do problematyki *sensu stricto* związanej z tematem artykułu.

Prawo Kościoła do wymierzania sankcji karnych

Kościół istnieje z ustanowienia Chrystusa jako wspólnota duchowa ludzi zjednoczonych przez uczestnictwo w tych samych wartościach wiary, nadziei i miłości, jest jednocześnie instytucją hierarchicznie uporządkowaną, wyposażoną we władzę, której zadaniem jest kierowanie ludzi do osiągnięcia celu nadprzyrodzonego. Kierowanie to byłoby nieskuteczne, gdyby zakres władzy kościelnej nie obejmował również władzy karania, czyli wymierzania sankcji karnych względem tych wiernych, którzy swoim działaniem wyrządzają szkodę wspólnocie Kościoła. Ta zasada, że Kościół jest uprawniony do posiadania i stanowienia sankcji karnych przeciwko popełniającym przestępstwa, wynika z prawa Bożego i należy do konstytutywnych praw Kościoła. To uprawnienie zostało bowiem nadane przez Chrystusa oraz wynika z samej społecznej natury Kościoła⁴². W kanonistyce prawo i władzę wymierzania kar upatruje się w wewnętrznej naturze Kościoła, a także nią uzasadnia, zwłaszcza że z ustanowienia Bożego jest on społecznością. Ustanowienie przez Chrystusa takiego właśnie Kościoła implikuje, że jest on organizmem prawnie doskonałym i absolutnie koniecznym do osiągnięcia celu nadprzyrodzonego, którym jest uświęcenie i zbawienie wszystkich ludzi⁴³. Misją Kościoła ukonstytuowanego jako Lud Boży, społeczność *sui generis*⁴⁴, jest realizacja wyłącznie jednego celu, a mianowicie *salus animarum*. Realizację tego celu nadprzyrodzonego uniemożliwia grzech ciężki. Stąd też od początku Kościół zwalcza grzech, korzystając z przysługującej mu władzy, zarówno w zakresie wewnętrznym, jak i w zakresie zewnętrznym. To zadanie w zakresie wewnętrznym jest realizowane w sakramencie pokuty, natomiast w zakresie zewnętrznym jest spełniane przez prawo karne,

⁴² Por. KPK/1983, kan. 1311.

⁴³ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 43.

⁴⁴ Por. KPK/1983, kan. 204 § 2.

w którym grzech ciężki jest istotnym elementem przestępstwa i w konsekwencji warunkiem odpowiedzialności karnej. W tym sensie należy rozumieć prawo Kościoła do wymierzania sankcji karnych, gdyż wynika ono z samej struktury Kościoła i jest podyktowane koniecznością realizacji jego nadprzyrodzonego celu. Prawo to nie zostało udzielone Kościołowi po jego utworzeniu, ale jest ściśle związane z jego naturą. Stąd też prawodawca kodeksowy stanowi, że „Kościół posiada wrodzone i własne prawo wymierzania sankcji karnych wiernym popełniającym przestępstwo”⁴⁵. W świetle tego prawo karne w Kościele stanowi rezultat zarówno pozytywnego, jak i moralnego prawa Bożego, tzn. jest ono z ustanowienia Chrystusa i dlatego w wykonywaniu tego prawa Kościół nie jest uzależniony od jakiegokolwiek innej władzy. Wykonuje go zawsze we własnym imieniu. Jest to więc prawo własne, niezależne od żadnej władzy ludzkiej, ponieważ nie zostało ono udzielone przez jakąś władzę ludzką, ale na mocy władzy rządzenia przysługuje Kościołowi z pozytywnej woli Chrystusa, a zatem może być wykonywane w sposób wolny⁴⁶. Konieczność istnienia kościelnego prawa karnego, a więc posiadania i stosowania własnego kodeksu karnego, uzasadnia się także dobrem społeczności kościelnej i dobrem jednostki. I chociaż prawo karne, którego podstawą jest przestępstwo i kara, różni się od innych części porządku prawnego Kościoła, to jednak stanowi ono również owoc kultury prawnej współczesnej epoki, a przede wszystkim uwzględnienia racji duszpasterskich. To wszystko nadaje specyficzny i właściwy tylko Kościołowi kształt jego prawa karnego⁴⁷.

Podstawy kościelnej władzy karania

W świadomości Kościoła od samego początku występowało przekonanie o posiadaniu tej władzy. Stąd też już na podstawie tekstów biblijnych można ustalić zasadę, że Kościołowi przysługuje prawo wymie-

⁴⁵ Por. tamże, kan. 1311.

⁴⁶ Por. D. BOREK, *Wykonywanie władzy karania w instytucjach zakonnych w świetle aktualnego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 48 (2005) nr 3-4, s. 178.

⁴⁷ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 44.

rzania kar. Chrystus, udzielając Kościołowi władzy ustawodawczej, użył wyrażeń ogólnych⁴⁸ i nie ograniczył jej tylko do pewnych dziedzin prawa, a więc przyznał Kościołowi władzę karania i możliwość wyboru sposobu wykonywania tej władzy⁴⁹. Apostołowie posługiwali się tą władzą w obronie czystości wiary i obyczajów. Można wskazać wiele tekstów biblijnych, zwłaszcza św. Pawła, świadczących o fakcie wykonywania władzy karania już w czasach apostołskich⁵⁰. Główne przestępstwa, jakie Kościół w pierwszych trzech wiekach karał, to bałwochwalstwo, cudzołóstwo i zabójstwo. Po uzyskaniu swobody, po edykcie mediolańskim, niektóre przestępstwa czysto kościelne, jak np. herezja, bałwochwalstwo, bluźnierstwo czy zniewaga miejsca świętego, zostały uznane również za przestępstwa państwowe, a Kościół przy wymierzaniu kar uzyskał nawet pomoc władzy świeckiej⁵¹.

Kościół korzystał z władzy karania, ilekroć w grę wchodziło dobro wspólne Kościoła oraz kiedy pojawiały się osoby wykraczające przeciw przyjętym normom. Odwoływał się do władzy karania w celu odbudowy porządku wspólnoty oraz dla zagwarantowania integralności postaw moralnych i społecznych wspólnoty kościelnej. To wszystko miało służyć celowi ostatecznemu, do którego jest powołany Kościół, a mianowicie zbawieniu dusz, włącznie z osobami popełniającymi wykroczenia, bowiem w wymierzaniu sankcji karnej ukryta jest zapowiedź poprawy przestępcy⁵².

⁴⁸ Por. Mt 18,18: „Wszystko, co zwiążecie na ziemi, będzie związane w niebie, a co rozwiążecie na ziemi, będzie rozwiązane w niebie”. J 20,23: „Którym odpuszczicie grzechy, są im odpuszczone, a którym zatrzymacie, są im zatrzymane”. Czy też tekst Mt 18,15-17 wskazujący na sposób postępowania z grzesznikiem.

⁴⁹ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 35.

⁵⁰ Por. np. 2 Kor 10,6,8; 13,10, gdzie jest mowa o władzy karania przysługującej św. Pawłowi; 1 Tm 1,19-20, gdzie jest mowa o sankcjach przeciwko błędom doktrynalnym; Tt 2,15, gdzie jest mowa o władzy karania przysługującej przełożonemu; 1 Tm 5,19-20, gdzie jest mowa o rozszerzeniu władzy karania na delegata św. Pawła; 1 Kor 5,9-13, gdzie jest mowa o zasadzie ekskomuniki i jej podmiotach; 1 Kor 1-8, gdzie jest mowa o ekskomunice za kazirodztwo.

⁵¹ Por. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, Opole 1958, s. 347.

⁵² Por. D. BOREK, *Wykonywanie władzy karania...*, dz. cyt., s. 176-177.

Władza karania w Kościele była też przedmiotem wielu oficjalnych wypowiedzi ze strony Kościoła⁵³. Wypowiedzi te dotyczyły przede wszystkim kwestii legitymacji władzy przymusu karnego w Kościele, jej rozciągłości i natury⁵⁴. Z nowszych wypowiedzi warto przytoczyć wypowiedź papieża Jana Pawła II do audytorów i urzędników Roty Rzymskiej z 1979 roku, w której papież potwierdził zasadność władzy karania w Kościele, stwierdzając, że również kara wymierzona przez władzę kościelną powinna być widziana jako instrument jedności; instrument, poprzez który uzupełniane są braki powstałe w wyniku antykościelnego zachowania wiernych. Dopóki istnieje grzech naruszający normy, które dotyczą współżycia kościelnego, jest rzeczą konieczną, aby Kościół posiadał do swojej dyspozycji również środki przymusu, konieczne do realizacji celu ostatecznego, jakim jest zbawienie dusz⁵⁵.

Kościelna władza karania wiąże się więc ściśle, jak już wspomniano, z naturą i misją Kościoła oraz władzą, jakiej udzielił Chrystus apostołom i ich następcom. Można zatem powiedzieć, że władza karania jest tak ściśle związana z misją Kościoła, że Kościół nie może się zrzec jej posiadania i wykonywania. W celu zagwarantowania realizacji swego zadania, jakim jest zbawienie dusz, Kościół odwołuje się do tej władzy, aby w ten sposób zapewnić zachowanie swojej dyscypliny. Władza ta jest ściśle powiązana z władzą rządzenia w jej potrójnej funkcji: ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Kościół, kiedy ustanawia ustawy karne, wykonuje władzę ustawodawczą, kiedy wydaje nakazy karne, wymierza lub deklaruje kary, wybierając drogę administracyjną, wykonuje władzę wykonawczą, kiedy zaś wymierza lub deklaruje kary w procesie sądowym karnym, wy-

⁵³ Por. w tym względzie Konstytucja *Licet* papieża Jana XXII z 1327 roku (*Codicis Iuris Canonici Fontes*, ed. Gasparri, vol. I, Romae 1923, n. 38); Sobór w Konstancji z 1415 roku (*Enchiridion symbolorum, definitionum de rebus fidei et morum*, Romae 1965, n. 1162); Sobór Trydencki (Sess. VII, can. 14; sess XIII, cap. 1, de ref. 1); KONSTYTUCJA *Quanta cura* papieża Piusa IX z 1864 roku (*Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. II, n. 546); Encyklika *Immortale Dei* papieża Leona XIII z 1885 roku (*Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. III, n. 592).

⁵⁴ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 41.

⁵⁵ Por. JOANNES PAULUS II, *Allocutiones ad Decanum Sacrae Romanae Rota ad eiusdemque Tribunalis Praelatos Auditores, ineunte anno iudiciali*, 17.02.1979, AAS 71 (1979) 425.

konuje władzę sądowniczą. Z natury tej władzy wynika zatem, że może być ona sprawowana tylko przez podmioty władzy kościelnej. Władza ta przysługuje podmiotom władzy pełnej, czyli ordynariuszom posiadającym władzę rządzenia w zakresie zewnętrznym i wewnętrznym⁵⁶. Obejmuje ona ustanawianie sankcji karnych zabezpieczających prawo Boże lub prawo kościelne, przy zachowaniu granic kompetencji ze względu na terytorium lub osoby⁵⁷ i wymierzanie kar. Władza wymierzania sankcji karnych może być sprawowana na drodze sądowej⁵⁸ lub administracyjnej⁵⁹. Wymierzenie kary następuje w wyniku przeprowadzonego procesu sądowego lub postępowania administracyjnego, przez które ordynariusz ustala stopień odpowiedzialności i winy sprawcy oraz wymierza odpowiednią karę (*ferendae sententiae*) albo też ogłasza (deklaruje) jej zaciągnięcie mocą samego prawa (*latae sententiae*).

Władzę karania w Kościele należy też zawsze ujmować i rozumieć w kontekście zasadniczego celu prawa kanonicznego. Władza ta w zakresie zewnętrznym chroni porządek prawno-społeczny Kościoła, a w razie jego naruszenia służy jego przywróceniu, zakładając dobro wspólnoty kościelnej i osoby wiernego, któremu wymierza się rzeczywistą karę. Typową cechą władzy karania jest to, że reaguje na naruszenie prawa karnego i stosuje odpowiednie środki w celu przywrócenia naruszonego porządku. Istotnie ważną rzeczą jest tutaj prawo wspólnoty kościelnej i prawo każdego wiernego do życia zgodnie z porządkiem prawnym i tym samym do realizacji swojego nadprzyrodzonego powołania⁶⁰. Kościół nie uznaje jednak władzy karania za pierwszorzędny środek do zbawienia⁶¹. Wykluczona jest też możliwość wymierzania kar kościelnych przez organy władzy państwowej.

⁵⁶ Por. W. WÓJCIK, J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV, Lublin 1987, s. 162.

⁵⁷ Por. KPK/1983, kan. 1315 § 1.

⁵⁸ Por. tamże, kan. 1315 § 2; 1342 § 2.

⁵⁹ Por. tamże, kan. 1342 § 1.

⁶⁰ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 44.

⁶¹ Por. P. M. GAJDA, *Sankcje karne w Kościele w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień*, Tarnów 2008, s. 17.

Podmiot sankcji karnych

Od samego początku w Kościele obowiązywała zasada chrztu jako warunku bezwzględnego zachowania ustaw kościelnych. W świetle poprzedniego kodeksu chrzest, oprócz innych okoliczności, również był czynnikiem decydującym o konieczności podporządkowania się prawu kanonicznemu, w tym także prawu karnemu⁶². Stąd też kanonicznemu prawu karnemu podlegali także bracia odłączeni, a nie tylko katolicy. Prawodawca w nowym prawie nadal wskazuje kościelną kompetencję w dziedzinie prawa karania w stosunku do wszystkich ochrzczonych, także do braci odłączonych, czego wyrazem jest postanowienie kan. 1311 w zestawieniu z kan. 204 § 1. W tym ostatnim kanonie prawodawca podkreśla, że pod mianem chrześcijan należy rozumieć tych, którzy przez chrzest włączeni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani jako Lud Boży. Chodzi więc tu o wszystkich ochrzczonych, nie tylko katolików. Należy jednak odróżnić przysługującą Kościołowi kompetencję w kwestii karania wszystkich ochrzczonych od faktycznego wykonywania tego uprawnienia w stosunku do braci odłączonych⁶³. W tej sprawie prawodawca nowego kodeksu, nawiązując do nauki II Soboru Watykańskiego⁶⁴ stoi na stanowisku, że nie jest uzasadniona ingerencja karna Kościoła w sprawy wyznawców wspólnot odłączonych od Kościoła katolickiego. Stąd też na podstawie postanowienia kan. 11, że ustawom czysto kościelnym podlegają tylko ochrzczeni w Kościele katolickim lub do niego przyjęci, należy stwierdzić, że obecnie prawodawca zrezygnował z wykonywania władzy karania i jakiegokolwiek ingerencji z tym związanej w stosunku do ochrzczonych, którzy przynależą do wspólnot niekatolickich⁶⁵. Kara kościelna może więc być wymierzona tylko katolikom, którzy popełniają przestępstwa, gdyż sankcja karna jest pochodzenia czysto kościelnego.

⁶² Por. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, can. 12 i 87, Romae 1917 (dalej w cyt. KPK/1917).

⁶³ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 46.

⁶⁴ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 14-15; Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, 3-4.

⁶⁵ Por. D. BOREK, *Wykonywanie władzy karania...*, dz. cyt., s. 178-179.

W związku z tym warto też zwrócić uwagę na kwestię odpowiedzialności karnej ochrzczonych i zauważyć, że w nowym kodeksie pełne zwycięstwo odniosła zasada odpowiedzialności indywidualnej⁶⁶. Już poprzedni kodeks uchylił odpowiedzialność zbiorową, ale przewidywał, że podmiotem przestępstwa może być osoba prawna⁶⁷. Obecnie prawodawca ograniczył podmiot przestępstwa wyłącznie do osób fizycznych. Podmiotem przestępstwa może być tylko człowiek jako osoba fizyczna obdarzona rozumem i wolną wolą, która za naruszenie ustawy karnej z winy umyślnej lub nieumyślnej ponosi konsekwencje w postaci odpowiedzialności karnej⁶⁸. Pojęcie kary sprawiedliwej domaga się, aby dotknęła ona tylko sprawców przestępstwa, a nie osoby niewinne. Nowożytne prawo karne stoi na stanowisku, że bez winy nie ma odpowiedzialności karnej, a więc powszechnie się przyjmuje, że odpowiedzialność karna jest za czyn zawiniony. W kościelnym prawie karnym wina jest również istotnym elementem przestępstwa i musi mieć znamiona grzechu ciężkiego, a ten może popełnić tylko osoba fizyczna.

Pojęcie i cel kary kościelnej

Prawodawca nie podaje definicji kary kościelnej, chociaż w różnych kanonach wymienia jej istotne elementy. Można też odwołać się do definicji kanonistów utworzonych na podstawie definicji prawodawcy zamieszczonej w poprzednim kodeksie⁶⁹. I tak karę pojmuje się jako dolegliwość, cierpienie, zło, coś, co sprzeciwia się woli przestępcy, a wymierza ją prawowita władza kościelna, pozbawiając przestępcę jakiegoś dobra materialnego lub duchowego, celem poprawy przestępcy i ustrzeżenia innych ludzi od podobnych karygodnych czynów, a równocześnie zadość-

⁶⁶ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 47.

⁶⁷ Por. KPK/1917, kan. 2285.

⁶⁸ Por. E. WILEŃSKA, *Kary kościelne*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, kol. 928.

⁶⁹ Por. KPK/1917, kan. 2215: „Kara kościelna jest to pozbawienie jakiegoś dobra w celu poprawy przestępcy i ukarania przestępstwa dokonane przez prawowitą władzę kościelną”.

uczynienia sprawiedliwości⁷⁰. Pozbawienie jakiegoś dobra może być aktualne, gdy dane dobro znajdowało się w faktycznym posiadaniu sprawcy przestępstwa albo posiadał on prawo do jego posiadania, lub potencjalne, gdy sprawca posiadał jedynie zdolność do nabycia tego prawa. W drugim przypadku więc ma miejsce pozbawienie polegające na niezdolności do nabycia określonego dobra lub prawa do jego nabywania. Dobrami, jakich może pozbawiać kara kościelna, są te wszystkie i tylko te dobra, które podlegają kompetencji władzy kościelnej. Chodzi więc konkretnie o następujące dobra duchowe i doczesne: 1) dobra duchowe, które z ustanowienia Chrystusa przysługują wiernym, ale powierzone są administracji lub ochronie władzy kościelnej; takimi dobrami są: sakramenty święte, władza nauczania, uświęcania i zarządzania Kościołem; 2) dobra duchowe, które Kościół własną powagą ustanowił, np. sakramentalia, urzędy i godności kościelne; 3) dobra doczesne, czyli materialne, które przez Boga jako Stwórcę natury są przyznane wszystkim ludziom, a które jako środek niezbędny do realizacji przez Kościół jego misji nadprzyrodzonej znajdują się w dyspozycji Kościoła, np. wolność, dobre imię, majątek kościelny, pensje kościelne. Wynika stąd, że przedmiotem kary kościelnej nie mogą być dobra duchowe, które wierni otrzymują bezpośrednio od Boga, np. łaska uświęcająca, łaska uczynkowa, władza święceń, charakter sakramentalny, pobożne uczynki, prywatne modlitwy i związane z nimi zasługi wobec Boga oraz dobra doczesne, które podlegają wyłącznej kompetencji władzy świeckiej, np. urzędy państwowe⁷¹.

Jeśli zaś chodzi o cel kary kościelnej, to w nauce prawa kanonicznego istniały różnice w poglądach. Niektórzy autorzy bardziej akcentowali cel odwetowy kary kościelnej (przywrócenie porządku społecznego i dolegliwość dla sprawcy przestępstwa), inni zaś cele poprawcze (prewencja ogólna i specjalna). Obecnie prawodawca nie definiuje wprost celu kary, ale pośrednio wskazuje na jego elementy, mówiąc, że cel, jakim należy się kierować przy wymierzaniu kary kościelnej, jest złożony, mianowicie:

⁷⁰ Por. M. MYRCHA, *Prawo karne*, t. II, Warszawa 1960, s. 17; F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne...*, dz. cyt., s. 383.

⁷¹ Por. W. WÓJCIK, J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., 157.

naprawienie zgorzenia, wyrównanie naruszonej sprawiedliwości i doprowadzenie winnego do poprawy⁷². Ordynariusz ma zastosować karę dopiero wtedy, gdy uzna, że ani braterskim napomnieniem, ani naganą lub innym środkiem duszpasterskim nie można w sposób wystarczający osiągnąć wymienionych celów. Należy zauważyć, że kara kościelna ma służyć jednocześnie celom indywidualnym i wspólnotowym; ma służyć zarówno dobru jednostki, która dokonała czynu przestępczego, jak i całej wspólnoty kościelnej, której zostało wyrządzone zło. Nie zawsze jednak cele te stawiane są w równej mierze. W prawie kanonicznym od dawna stosuje się podział kar kościelnych ze względu na cel: kary poprawcze, czyli cenzury, i kary ekspiacyjne, zwane odwetowymi⁷³.

Cel poprawczy osiągnany jest wtedy, gdy w świadomości przestępcy nastąpił pewien proces psychiczno-moralny, polegający na wewnętrznym nawróceniu i przezwyciężeniu patologicznego stanu, który skłonił do przestępstwa. Ostatecznie kara ma się przyczynić do jego pojednania z Bogiem i z Kościołem. Natomiast cel ekspiacyjny osiągnany jest w różny sposób. Przy naruszeniu praw innych członków wspólnoty kościelnej lub całej wspólnoty ekspiacja polega na naprawieniu szkody w takich granicach, w jakich jest to możliwe. Przy wyrządzonym zgorzeniu ekspiacja może być dokonana dwojako. Jeśli złość przestępstwa polegała na głoszeniu błędnych poglądów, sprzecznych z prawdą objawioną, lub zniesławieniu dobrego imienia, ekspiacja polegać będzie na zachowaniu przeciwnym do działania przestępczego, np. odwołanie błędów. Jeżeli natomiast złość przestępstwa polegała na daniu złego przykładu innym członkom wspólnoty kościelnej, ekspiacja polega na zmianie własnego postępowania osoby obwinionej⁷⁴. Żaden z tych celów, czy to poprawczy, czy ekspiacyjny, nie może być osiągnięty w całkowitym oderwaniu od drugiego, gdyż wszystkie kary kanoniczne mają te same wspólne cele, a ponadto istnieją ściśle więzy łączące każdego chrześcijanina, także popełniającego przestępstwo, ze wspólnotą kościelną.

⁷² Por. KPK/1983, kan. 1341.

⁷³ Por. tamże, kan. 1312 § 1.

⁷⁴ Por. W. WÓJCIK, J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 161.

Wymierzanie sankcji karnych, środków karnych i pokut

Jak już wspomniano, ze względu na cel, jaki prawodawca chce osiągnąć przez karę, dzielą się one na kary lecznicze, czyli cenzury i ekspiacyjne. Do tego podziału należy dodać środki karne i pokuty⁷⁵. Pod mianem cenzury rozumie się ekskomunikę, interdzykt i suspensę. Kara suspensy jest wyłącznie właściwa dla osób duchownych⁷⁶, ekskomuniką i interdzyktem zaś mogą być karani zarówno świeccy, jak i duchowni. Należy zauważyć, że obecnie wszystkie cenzury mają charakter kar poprawczych, tzn. leczniczych. Charakter leczniczy cenzury widoczny jest w spodziewanej korzyści, którą jest poprawa sprawcy przestępstwa. Zapobiega więc popełnianiu przestępstw i przez to służy ochronie porządku społecznego, a nie odpłacie za wyrządzone zło. Sam fakt popełnienia przestępstwa nie jest jeszcze wystarczającym powodem wymierzenia cenzury⁷⁷. Istotnym warunkiem ważnego wymierzenia lub zaciągnięcia kary poprawczej jest upór sprawcy, który wyraża się w pogardzie władzy kościelnej i ustawy lub nakazu karnego zagrożonych cenzurą. Istotnymi elementami oporu jest więc zła wola przestępcy oraz uprzednie poznanie ustawy i sankcji karnej w postaci cenzury. Upór może być wyraźny, gdy ktoś narusza ustawę lub nakaz umyślnie, lub domniemany, gdy ktoś przekracza ustawę, wiedząc, że jest to zabronione, ale nie ma intencji okazania specjalnej wzgardy dla władzy kościelnej. Do zaciągnięcia cenzury mocą samego prawa – *latae sententiae* – wystarczy upór domniemany. Przy wymierzaniu cenzury i celem stwierdzenia oporu powinno być udzielone winowajcy wcześniejsze przynajmniej jedno upomnienie. Udzielenie więcej niż jednego upomnienia pozostawione jest uznaniu ordynariusza. Upomnienie kanoniczne ma miejsce wtedy, gdy przełożony oświadcza podwładnemu, iż zostanie ukarany cenzurą, jeśli nie podporządkuje się ustawie lub nakazowi. Ponadto oskarżonemu należy dać odpowiedni czas po udzieleniu napomnienia, aby zaniechał oporu i okazał poprawę⁷⁸. Czas

⁷⁵ Por. KPK/1983, kan. 1312 § 3.

⁷⁶ Por. tamże, kan. 1333 § 1.

⁷⁷ Por. tamże, kan. 1347 § 1-2.

⁷⁸ Por. tamże, kan. 1347 § 1.

trwania kar leczniczych uzależniony jest więc od złamania upor, czyli zależy od woli przestępcy⁷⁹. Biorąc pod uwagę naturę tych kar, nie można ich wymierzać na czas określony lub dożywotnio, bowiem z chwilą odstąpienia od upor, cenzura osiąga swój cel, jakim jest poprawa przestępcy. Jeśli odstąpił od upor, ma on prawo do zwolnienia z cenzury i nie można mu odmówić zwolnienia⁸⁰. W poprzednim kodeksie interdykt i suspensa mogły być także wymierzone jako kary odwetowe.

Określenie kary odwetowej zostało zamienione w obecnym kodeksie na kary ekspiacyjne, mogło to bowiem sugerować, że są one wyrazem tylko odwetu lub zemsty społecznej za popełnione przestępstwo. Natomiast określenie ich jako kary ekspiacyjne wskazuje, że ukarany przestępca ma możliwość zadośćuczynienia, czyli odpokutowania i odkupienia swojej kryminalnej przeszłości⁸¹. Zasadniczym i bezpośrednim celem kar ekspiacyjnych jest zadośćuczynienie wspólnocie kościelnej za popełnione przestępstwo. Innymi słowy, kary te zmierzają do przywrócenia (naprawienia) porządku społecznego naruszonego przestępstwem, albowiem szkoda wyrządzona w porządku kościelnym powinna być należycie zrekompenrowana. Kary te pośrednio zmierzają też do poprawy przestępcy. Jednakże nie ustają one z chwilą osiągnięcia poprawy, ale wygasają dopiero po zrealizowaniu zasadniczego celu, tzn. po zadośćuczynieniu za przestępstwo. Stąd też kary ekspiacyjne mogą być wymierzone dożywotnio (np. wydalenie ze stanu duchownego) albo na czas określony lub też na czas nieokreślony. Czas trwania kary określa ustawa lub jest on określony w wyroku lub dekrete skazującym. Kara ekspiacyjna jest wymierzana sprawcy nawet wtedy, gdy nie wymaga on poprawy i nie wygasa z chwilą jej osiągnięcia. Przestępca może być zwolniony z kary przez dyspensę, której udzielenie zależy od woli przełożonego, a więc w postaci aktu łaski, czyli darowania kary⁸². Prawodawca kościelny, ustanawiając sankcje karne w postaci kar ekspiacyjnych, nie może pominąć

⁷⁹ Por. tamże, kan. 1358 § 1. Więcej na ten temat por. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t IV, Olsztyn 1990, s. 91.

⁸⁰ Por. KPK/1983, kan. 1358 § 1.

⁸¹ Por. J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 50.

⁸² Por. tamże, s. 56.

ostatecznego celu Kościoła i człowieka, którym jest zbawienie. Innymi słowy, kara winna służyć celowi nadprzyrodzonemu, będąc z nim zgodna, zarówno w fazie ustawodawczej, jak i wykonawczej, czyli w związku z jej wymiarem⁸³. Należy zauważyć, że ukarany karą ekspiacyjną nie jest w stanie nieprzyjaźni z Kościołem. Przez wymierzoną karę Kościół chce uświadomić wiernemu zło popełnionego przestępstwa i wielkość szkody wyrządzonej wspólnocie kościelnej.

Poza sankcjami karnymi prawodawca przewiduje środki karne, które z reguły służą zapobieżeniu popełnienia przestępstwa. Do nich zalicza się upomnienie i naganę. Upomnienie jest to środek karny, za pomocą którego ordynariusz grozi podwładnemu cenzurą, gdy nie podporządkuje się ustawie lub nakazowi. Rozróżnia się upomnienie ustawowe i kanoniczne. Pierwsze udzielane jest przez samego prawodawcę i zawarte jest w normie prawnej ustanawiającej karę mocą samego prawa. Upomnienie kanoniczne jest udzielane w związku z wymierzaniem cenzury. Nagana natomiast jest aktem władzy jurysdykcyjnej ordynariusza, za pomocą którego wyraża on swoją dezaprobatę i karci tego, którego postępowanie powoduje zgorzenie. Mogą być one wymierzone w wypadku poważnego podejrzenia, że przestępstwo już zostało popełnione, albo jeżeli czyjeś postępowanie wywołuje zgorzenie lub poważnie narusza porządek publiczny⁸⁴. Wprawdzie takie postępowanie nie stanowi jeszcze przestępstwa, ale w konsekwencji może do niego prowadzić. Środki karne mają pewien związek z karą, ponieważ tkwi w nich dolegliwość, chociaż wprost niezamierzona, ale nieunikniona, mając na celu zabezpieczenie porządku publicznego i dobro samego wiernego. Sprawiają one pewną dolegliwość, gdyż wierny, który został upomniany lub któremu została udzielona nagana, czuje się upokorzony, zawstydzony lub zniesławiony z powodu nagannego postępowania. Jeszcze bardziej środki karne związane są z karą, gdy są stosowane wobec osób, które uniknęły kary w wypadku uwolnienia od oskarżenia, albo gdy nie wymierza się im żadnej kary⁸⁵. Bardziej wyraźny związek środków karnych z karą zachodzi

⁸³ Por. tamże, s. 57.

⁸⁴ Por. KPK/1983, kan. 1339 § 1-2.

⁸⁵ Por. tamże, kan. 1348.

przy zwolnieniu z cenzury, gdy udzielający absencji stosuje środki karne w przekonaniu, że będzie to pożyteczne dla przestępcy i wskazane ze względu na dobro publiczne.

Do prawa karnego należą także pokuty kanoniczne nakładane w zakresie zewnętrznym przez kompetentnego przełożonego, które nie są karami, ale często zajmują miejsce kary albo stosowane są w celu jej zwiększenia. W ten sposób pokuty upodabniają się do kar ekspiacyjnych i różnią się od pokut nakładanych przez spowiednika jako zadośćuczynienie Bogu za odpuszczone grzechy. Pokuta kanoniczna ma charakter karny i jest zadośćuczynieniem Bogu i Kościołowi za popełnione przestępstwo. Kara pozbawia przestępcę jakiegoś dobra duchowego lub materialnego, pokuta zaś przeciwnie, nakłada na ukaranego do wypełnienia dodatkowe obowiązki: jakiegoś aktu religijności, pobożności lub miłości⁸⁶, np. pielgrzymka, jałmużna, modlitwa. Ich celem, oprócz naprawienia zgorzenia, jest poprawa przestępcy oraz utrwalenie skutków poprawy w przypadku zwalniania z cenzur⁸⁷. Wymiar pokut powoduje ten skutek, że przestępca karany jest łagodniej, a więc unika kary surowszej, przewidzianej w ustawie, chociaż mogą być one dołączane do kary przewidzianej w ustawie, w przypadku zastosowania instytucji nadzwyczajnego podwyższenia kary⁸⁸.

Zakończenie

Prawo kościelne i władza karania są ściśle związane z samą naturą i misją Kościoła, który został ustanowiony przez Chrystusa nie tylko jako wspólnota duchowa powiązana więzami nadprzyrodzonymi, ale także jako społeczność widzialna, która dla realizacji swojej misji zbawczej (*salus animarum*) ma do dyspozycji różne środki, w tym także władzę wymierzania kar. Kara kościelna pociąga za sobą zawsze jakieś umniejszenie czy wręcz pozbawienie praw, które należały się danej osobie ze

⁸⁶ Por. tamże, kan. 1340 § 1.

⁸⁷ Por. tamże, kan. 1358 § 2.

⁸⁸ Por. tamże, kan. 1326 § 1-2.

względu na stan życia w Kościele. Kościół, a dokładniej ci, którzy stoją na czele wspólnot, stosują kary z upoważnienia Chrystusa. Wymierzanie kar kościelnych dokonuje się w ramach potrójnej funkcji władzy rządzenia, tzn. władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Warunkiem jednak wymierzania sankcji karnych jest zewnętrzne naruszenie, i to naruszenie jakiejś ustawy karnej, powszechnej lub partykularnej albo nakazu karnego oraz musi zachodzić poważna poczytalność na skutek winy umyślnej lub nieumyślnej. Gdyby zabrakło któregoś z wymienionych elementów, nie jest możliwe wymierzenie w Kościele sankcji karnej w konkretnym przypadku. Chociaż zasada ta jest bezwzględna, dopuszcza jednak pewien wyjątek. Prawodawca pozwala mianowicie ukarać także za przekroczenie przepisu prawnego, który nie jest obwarowany sankcją karną, pod dwoma warunkami: o ile ukarania domaga się szczególnie ciężkość wykroczenia i jeśli jednocześnie przynagła konieczność zapobieżenia zgorzeniu lub naprawienia go. Dokonuje się to zawsze w kontekście *salus animarum*.

Dimension of ecclesiastical penalties in the context of *salus animarum*

Summary

In his paper, the author considers the question of the dimension of ecclesiastical penalties in the context of the salvation of souls. He reaches the conclusion that the law of the Church and the power of punishment are closely associated with the same nature and mission of the Church which was established by Christ, not only as a spiritual community linked by supernatural bonds but also as a visible community, which, for the realization of its salvific mission (*salus animarum*), has at its disposal various means, including the power to inflict penalties. Ecclesiastical penalty always entails some diminution or even deprivation of rights that belonged to a person because of the state of life in the Church.

The Church and, more precisely, those who stand at the head of communities apply penalties under the authority of Christ. The infliction of ecclesiastical

penalties is effectuated within the triple function of the power of governance, i.e. legislative, executive, and judicial. However, criminal sanctions are inflicted on condition of external violation and it must be a violation of some penal statute, general or particular, or penal regulation. In addition, there must be significant sanity as a result of intentional or unintentional guilt. If it lacks any of the above-mentioned elements, it is not possible to impose of a criminal sanction in the Church in a particular case. Although this principle is absolute, still it permits an exception. Namely, the legislator allows punishment also for exceeding the legal provision that is not backed by a criminal sanction under two conditions: if the special gravity of the offense demands punishing and if, at the same time, the need to avoid scandal or to repair it is urgent. This is always done in the context of the *salus animarum*.

KEYWORDS: Church, crime, criminal sanctions, dimension of penalties, ecclesiastical penalty, penance, power, power of punishment, punitive measures

Bibliografia

Źródła

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Typis Polyglottis Vaticanis 1917.

Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP.II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

Dekret o apostołstwie świętych *Apostolicam actuositatem*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 377-401.

Dekret *Christus Dominus*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 236-258.

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Presbyterorum ordinis*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 478-507.

Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Unitatis redintegratio*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 193-208.

- Encyklika *Immortale Dei* papieża Leona XIII z 1885 roku, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. III, n. 592.
- Joannes Paulus II, *Allocutiones ad Decanum Sacrae Romanae Rota ad eiusdemque Tribunalis Praelatos Auditores, ineunte anno iudiciali*, 17.02.1979, AAS 71 (1979) 425.
- Konstytucja *Licet* papieża Jana XXII z 1327 roku, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. I, Romae 1923, n. 38.
- Konstytucja *Quanta cura* papieża Piusa IX z 1864 roku, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. II, n. 546.
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 104-163.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia, Poznań 1971.
- Sobór w Konstancji z 1415 roku (*Enchiridion symbolorum, definitionum de rebus fidei et morum*, Romae 1965, n. 1162).
- Sobór Trydencki (Sess. VII, can. 14; sess XIII, cap. 1, de ref. 1).

Literatura

- Bączkiewicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, Opole 1958.
- Beyer J., *La nouvelle définition de la „Potestas Regimini”*, „L'Année Canonique” 24 (1980), s. 53-67.
- Borek D., *Wykonywanie władzy karania w instytucjach zakonnych w świetle aktualnego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 48 (2005) nr 3-4, s. 175-200.
- Gajda P. M., *Sankcje karne w Kościele w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień*, Tarnów 2008.
- Gerosa L., *Prawo Kościoła*, przekł. I. Pękalski, Poznań 1999.
- Gurda J., *Kościół jako wspólnota*, w: *Księga Jubileuszowa 1727-1977. 250 lat Seminarium Duchownego w Kielcach*, Kielce 1977, s. 309-322.
- Krukowski J., *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985.
- Krukowski J., *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, w: J. Krukowski, M. Sitarz (red.), *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, Lublin 2004, s. 17-59.

- Labandeira E., *Trattato di diritto amministrativo canonico*, Milano 1994.
- Lempa F., *Pojęcie i podział władzy w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, w: J. Krukowski, F. Mazurek, F. Lempa (red.), *Kościół i Prawo*, t. 9, Lublin 1991, s. 223-240.
- Myrcha M., *Prawo karne*, t. II, Warszawa 1960.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. I, Olsztyn 1986.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, Olsztyn 1990.
- Pikus T., *O władzy w Kościele*, Warszawa 2003.
- Rusecki M., *Wiarygodność chrześcijaństwa. Z teorii teologii fundamentalnej*, Lublin 1994.
- Salamon D., *Kościół w służbie zbawienia*, „Symposium” (2015) 2(29), s. 65-86.
- Sobański R., *Miejsce i rola Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 5 (1972), s. 255-261.
- Sobański R., *Nauki podstawowe prawa kanonicznego. Teologia prawa kościelnego*, Warszawa 2001.
- Syryjczyk J., *Sankcje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Wileńska E., *Kary kościelne*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, kol. 928-931.
- Wójcik W., Krukowski J., Lempa F., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV, Lublin 1987.
- Wroczeński J., *Kościół partykularny w perspektywie pokodeksowej*, w: A. Domażek (red.), *30 lat od promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Doświadczenia Kościoła katolickiego w Polsce*, Warszawa 2014, s. 9-40.
- Wroczeński J., *Potestà amministrativa ordinaria propria e vicaria*, w: J. Wroczeński, M. Stokłosa (red.), *La funzione amministrativa nell'ordinamento canonico. Administrative function in canon law. Administracja w prawie kanonicznym. XIV Congresso Internazionale di Diritto Canonico. International Congress of Canon Law. Międzynarodowy Kongres Prawa Kanonicznego. Varsavia, 14-18 settembre 2011*, Warszawa 2012, s. 417-439.
- Żurowski M., *Ius ad Communionem. Współuczestnictwo kościelne*. Kraków, 1979.
- Żurowski M., *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele katolickim*, Kraków 1984.

Ks. Józef Zdzisław Wroceński, ks. prof. UKSW dr hab., kapłan Zgromadzenia Księżów Sercanów, doktor habilitowany nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego, profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W latach 1999-2005 prodziekan, a w latach 2005-2012 dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW; kierownik Katedry Ustroju Kościoła i Kanonicznych Form Życia Konsekwowanego. Specjalista z zakresu kanonicznego prawa osobowego; zajmuje się również strukturą wewnętrzną Kościoła i jego relacjami z państwem. Autor licznych publikacji. Członek Consociatio Internationalis Iuris Canonici Promovendo (Rzym), Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II oraz Stowarzyszenia Kanonistów Polskich. Redaktor Naczelny wydziałowego kwartalnika „Prawo Kanoniczne”, zastępca redaktora naczelnego czasopisma „Kościół i Prawo” oraz członek kilkunastu redakcji i rad naukowych czasopism.